

comfortable conditions of its educational, social, health- careful personal and spiritual growth at which there is a development of this salutary health-saving way of thinking.

Key words: comfortable educational environment, creativity, aestetotherapy, health-care thinking, professional activity of educator.

УДК 613.6:01:614.8:63:331.108

Л. В. Чугуй

Полтавська державна аграрна академія

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ ПРОЕКТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ

У статті розкрито аксіологічні засади формування змісту безпеки життєдіяльності як превентивного проекту збереження професійного здоров'я майбутніх аграріїв; з'ясовано, що основним і визначальним фактором реалізації аксіологічного підходу є професійна компетентність, на базі якої відбувається формування ціннісного ставлення до навколишнього середовища.

Ключові слова: професійне здоров'я, безпека життєдіяльності, професійна компетентність, духовність, ціннісне відношення до природи, екологічна рівновага.

Постановка проблеми. Щороку у світі реєструють понад 160 млн. професійних захворювань, унаслідок яких помирає щорічно 1,1 млн. людей [2; 3; 6; 7; 8; 9]. Якщо говорити про Україну, то професійне здоров'я на сьогодні також є досить актуальною проблемою: за статистичними даними у 2005 р. професійні захворювання були виявлені у 51% випадків під час проведення періодичних професійних оглядів і у 49% випадків під час звернення за медичною допомогою в лікувально-профілактичні заклади. У той час як тільки у 9,2% випадках захворювання не викликали втрати працездатності, у 10 раз частіше діагноз було встановлено на стадії втрати працездатності, а в 0,1% випадках – посмертно [5, 101].

Зі здобуттям незалежності в Україні сформована правова база спрямована на профілактику професійного травматизму та захворювань, зниження факторів ризику, виявлення і лікування ранніх форм професійних захворювань, базована на нормативно-правових документах, які ми отримали в спадок ще від радянських часів. У системі АПК на сьогодні діє 242 нормативно-правові акти з охорони праці, з яких останнім часом переглянуто лише 17, причому причетних до діяльності сільськогосподарських підприємств сучасного села лише 7; останні – це нормативно-правові акти 30–40-річної давності. Цілком зрозуміло, що вони не відповідають вимогам державної політики з охорони праці та сучасним

ринковим відносинам. Підводячи підсумки аналізу загальної характеристики професійної захворюваності в Україні, Ю. Кундієв та А. Нагорна зазначають, що умови праці на робочих місцях «не відповідають гігієнічним вимогам. Це стосується більшості робочих місць. Вплив таких несприятливих факторів виробничого середовища як пил, вібрація, шум, підсилюється важкою фізичною працею, яка часто супроводжується несприятливими метеорологічними умовами, а в деяких випадках психоемоційним перенапруженням» [5, 101–102].

Україна є дійсним членом Міжнародної організації праці, отже повинна дотримуватися прийнятих Конвенцій та Рекомендацій щодо гігієни, охорони праці, покращення умов на робочих місцях, раціонального використання трудового потенціалу. Відповідно до Концепції національного виховання студентської молоді побудова професійної кар'єри майбутніх фахівців має базуватися не лише на основі здібностей, знань, умінь і навичок, а й на формуванні особистого світогляду як проекції узагальненого світосприймання [4].

Отже, з огляду на вказане вище, однією з основних вимог до працівників аграрної галузі стосовно безпеки життєдіяльності в модернізованому сьогоденні є формування передумов для забезпечення професійного здоров'я, які не обмежуються лише законодавчими нормами та вимогами до професійної діяльності, а включають у себе і мотиваційно-ціннісний компонент: формування у свідомості майбутніх аграріїв переваг здорового способу життя, культу соціально-активної, фізично здорової та духовно багатой особистості. Створення передумов для забезпечення професійного здоров'я майбутніх фахівців у сфері професійної підготовки на стадії навчання в ВНЗ є головним завданням дисципліни «Безпека життєдіяльності».

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням впливу шкідливих та небезпечних чинників на здоров'я займалися А. Адо, О. Алексєєва, Н. Ізмеров, В. Капцов, В. Королик, Л. Кравченко, Е. Краснюк, Ю. Пивоваров, В. Тутельян, В. Цапко та інші. Результати дослідження за період 1980–2005 років показали, що на агропромисловий комплекс щорічно припадало від 2 до 8% уперше зареєстрованих випадків профпатологій, що складало 0,06–1,1 випадків захворювань на 10 тисяч працівників.

Розподіл постраждалих за формами патологій свідчить про найбільшу питому вагу у структурі захворювань опорно-рухового апарату,

з'єднувальної тканини та периферичної нервової системи (30–60%), вібраційної хвороби (7–37%), бронхіту пилової і хімічної етіології (3–11,7%), нейросенсорної туговухості (2,5–6%), пневмоконіозів – до 3%, гострих і хронічних інтоксикацій (1,4–11,6%). На гострі професійні захворювання загалом припадає 2,7%, а на хронічні – 97,3% [5, 321–324].

На сьогоднішній день профілактика професійних захворювань в аграрному комплексі на законодавчому рівні зводиться до дотримання нормативно-правових норм з охорони праці щодо умов праці на робочих місцях і різноманітних компенсацій за шкідливі та небезпечні умови праці. Але такий підхід потребує вдосконалення, бо якщо проаналізувати стан травматизму та профзахворювань в агропромисловому комплексі, то виникає низка специфічних причин даного явища [11], основними серед яких є:

- порушення стандартів безпеки та відсутність дієвих механізмів притягнення посадових осіб до відповідальності за недотримання вимог безпеки праці;

- зниження відповідальності та вимогливості посадових осіб щодо контролю за дотриманням норм та правил безпеки праці і допуск до роботи працівників у нетверезому стані;

- недостатня підготовка аграріїв з питань охорони праці (майже третина нещасних випадків, у тому числі із важкими наслідками, трапляється через необізнаність працюючих з правилами безпечного виконання робіт, несвоєчасне і неякісне проведення навчання та перевірки знань, відсутність у багатьох працівників навіть елементарного уявлення, як уникнути небезпеки);

- низький рівень та значне послаблення трудової і виробничої дисципліни, обумовлений відсутністю економічних стимулів під час упровадження норм і правил охорони праці та застосування дієвих економічних санкцій під час порушень;

- старіння основних фондів, зростаюча кількість фізично зношеного і морально застарілого обладнання, машин та механізмів, що не відповідають безпечним умовам праці;

- недостатня кількість коштів, у тому числі на фінансування Національної, державної, галузевих і регіональних програм з питань охорони праці і пожежної безпеки.

Зазначені причини профзахворювань та травматизму на робочих місцях свідчать, що необхідно пропонувати нові шляхи та методи

забезпечення професійного здоров'я аграріїв. Адже діяльність аграрія, який не дотримується основних принципів та вимог безпеки життєдіяльності, негативно вплине не лише на індивідуальне здоров'я конкретного працівника, а й на навколишнє середовище – природу та суспільство.

Проведений аналіз причин професійних захворювань та травматизму дозволяє зробити висновок, що превентивний проект формування професійного здоров'я майбутніх аграріїв має базуватися на корегуванні ціннісної самосвідомості кожного студента стосовно безпечної професійної діяльності. Аналіз наукових досліджень, пов'язаних з превентивними проектами формування професійного здоров'я в аграрному комплексі на аксіологічних основах, свідчить про недостатнє вивчення даної проблеми: відсутні наукові праці, в яких методично обґрунтовано заходи з попередження виникнення професійних захворювань у процесі виробничої діяльності аграріїв. Разом з тим, на сьогоднішній день достатньо добре висвітлене питання проблеми цінностей. Ціннісний підхід, на нашу думку, розкриває широкі можливості для проектування превентивних методик формування професійного здоров'я в підготовці майбутніх аграріїв.

Мета статті – визначити та теоретично обґрунтувати аксіологічні засади формування змісту безпеки життєдіяльності як превентивний проект збереження професійного здоров'я майбутніх аграріїв.

Виклад основного матеріалу. Безпечна життєдіяльність, як обов'язкова складова професійної компетентності майбутнього фахівця, формується основним чином у процесі вивчення дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці», «Цивільна оборона», причому дві останні дисципліни у процесі підготовки деяких фахівців входять до складу першої як змістовні модулі; завданням дисципліни «Безпека життєдіяльності» є різнобічний аналіз у плані безпеки складної системи «людина – життєве середовище».

Життєве середовище людини складається з трьох компонентів: природного, соціального, техногенного та поділяється на виробниче і побутове. Ми розглядаємо виробниче середовище (сільськогосподарську виробничу діяльність), яка об'єднує в єдиний комплекс вказані вище три компоненти. Органічний зв'язок природного, соціального та техногенного середовища в даному випадку зумовлений особливістю сільськогосподарської діяльності, метою якої на відміну від інших галузей господарювання є інтенсивне використання та перетворення основних

природних ресурсів – землі, води, повітря, флори та фауни за допомогою різноманітних технічних засобів для задоволення соціальних потреб у якісних продуктах харчування.

Оскільки професійна діяльність аграріїв обов'язково передбачає зв'язок з природними чинниками, то однією з найважливіших функцій та особливістю дисципліни «Безпека життєдіяльності» у процесі підготовки фахівців аграрного профілю є встановлення змісту регулювання зв'язків між природою та людьми. Це завдання має бути спрямоване на формування особистісного ставлення студентів як до довкілля, професійної діяльності, так і до екологічної та естетичної культури. Сприймання, оцінка, переживання значущих для життєдіяльності змін у живій та неживій природі є не тільки важливим аспектом професійної взаємодії аграрія з природою, але й активним чинником морального виховання, формування гуманістичної позиції та екологічної культури студентів. Природа для аграріїв повинна розкриватися не тільки як засіб матеріального виробництва, предмет їх життєдіяльності, але і як духовне джерело.

Зробивши огляд галузевого стандарту освіти з «Безпеки життєдіяльності» [1], ми дійшли висновку, що найвищий щабель в ієрархії системи цінностей з позиції даної дисципліни має займати збереження життя, здоров'я людини та екологічна рівновага. Якщо поглянути на вивчення «Безпеки життєдіяльності» з точки зору професійної підготовки майбутніх спеціалістів аграрного комплексу, то поняття здоров'я зводиться до забезпечення професійного здоров'я майбутніх аграріїв в органічному зв'язку з навколишнім середовищем. Оскільки здоров'я розглядається як «стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад» [12, 3] і має фізичний, психічний, духовний та соціальний рівні [10, 32], то доцільно розглядати саме духовну складову, як превентивний засіб формування професійних захворювань фізичного, психічного та соціального характерів. Духовність – це стрижень, фундамент внутрішнього світу людини; особливий емоційно-моральний стан, що орієнтує свідомість на вищі цінності – істину, красу, добро і дає поштовх до реалізації їх у діяльності та спілкуванні. В істині виражаються відношення людина-природа, в добрі – взаємини між людьми, в красі – гармонійна узгодженість навколишнього світу (екологічна рівновага).

Оскільки реалізація аксіологічної функції освіти передбачає глибокий, всебічний аналіз впливу професійної діяльності на фізичне, психічне та

духовне здоров'я, з огляду на пріоритет здоров'я, викладені вище дослідження та визначення даного поняття, специфіку діяльності аграріїв, ми розробили схему формування безпечного професійного становлення фахівців аграрного комплексу з урахуванням усіх складових здоров'я (схема 1).

Схема 1. Схема формування безпечного професійного становлення фахівців аграрного комплексу

З огляду на результати проведеного дослідження, проект превентивної моделі формування професійного здоров'я аграріїв необхідно розпочинати з пошуку шляхів духовного самовдосконалення особистості. Адже саме поняття духовності означає не лише визначення вищого рівня освоєння студентами світу та ставлення до нього (природи, суспільства, людей), а й проблему власного самовдосконалення і виділення власної системи духовних цінностей, яка проектує шлях досягнення сенсу життя та є засобом вираження соціальної зрілості

особистості. Духовне здоров'я втілює пріоритетність загальнолюдських цінностей, наявність позитивного ідеалу у відповідності з національними і духовними традиціями, працелюбність, відчуття прекрасного в житті, природі та мистецтві. Це свідомість, ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей у контексті власних ідеалів, світогляду і, врешті, обов'язкова умова забезпечення професійного здоров'я.

У свідомості особистості неможливо вибудувати ієрархію цінностей без відповідних знань про людину та світ, без уміння використовувати їх для прогнозування наслідків своїх дій. Схема 1 свідчить: практичне втілення превентивної моделі формування професійного здоров'я можливе лише за умови професійної компетентності – комплексу певних знань та вмінь у майбутніх фахівців стосовно безпечної життєдіяльності. Професійна компетентність аграрія в галузі безпеки життєдіяльності – інтегральне утворення особистості, частина професійної компетентності майбутнього фахівця, що ґрунтується на інтегрованих знаннях, життєвому досвіді, вміннях, навичках, цінностях, мотивах, світогляді, діяльності. Професійна компетентність є необхідною умовою результативного здійснення діяльності, виконання певних функцій у конкретній ситуації з досягненням стандартів і еталонів у сфері безпечної життєдіяльності людини.

Екологічне знання, як частина професійної компетентності аграрія в галузі безпеки життєдіяльності інтегрує в собі інформацію про природу як цінність, є обов'язковим для формування екологічної культури, ціннісного ставлення до природи. Воно має структуруватися з урахуванням екологічного імперативу: умов, за яких можливі існування життя, коеволюція людини і природи, збереження природного різноманіття як основи існування екосистеми. Уключаючи в себе сторічний досвід взаємодії природи і суспільства екологічна культура має величезний духовний потенціал – вона служить однією з рушійних сил соціального і науково-технічного прогресу нашого суспільства. З огляду на вказане вище, в межах духовної складової професійного здоров'я важливе місце має займати ціннісне ставлення до природи. Адже природа в цьому випадку є не лише джерелом духовного натхнення та неодмінною умовою життя, а й сферою діяльності, джерелом економічного прибутку; без природи не існувало б аграрного комплексу взагалі. Безпечний шлях досягнення мети професійної діяльності аграріїв, на нашу думку, можна зобразити у вигляді схеми 2:

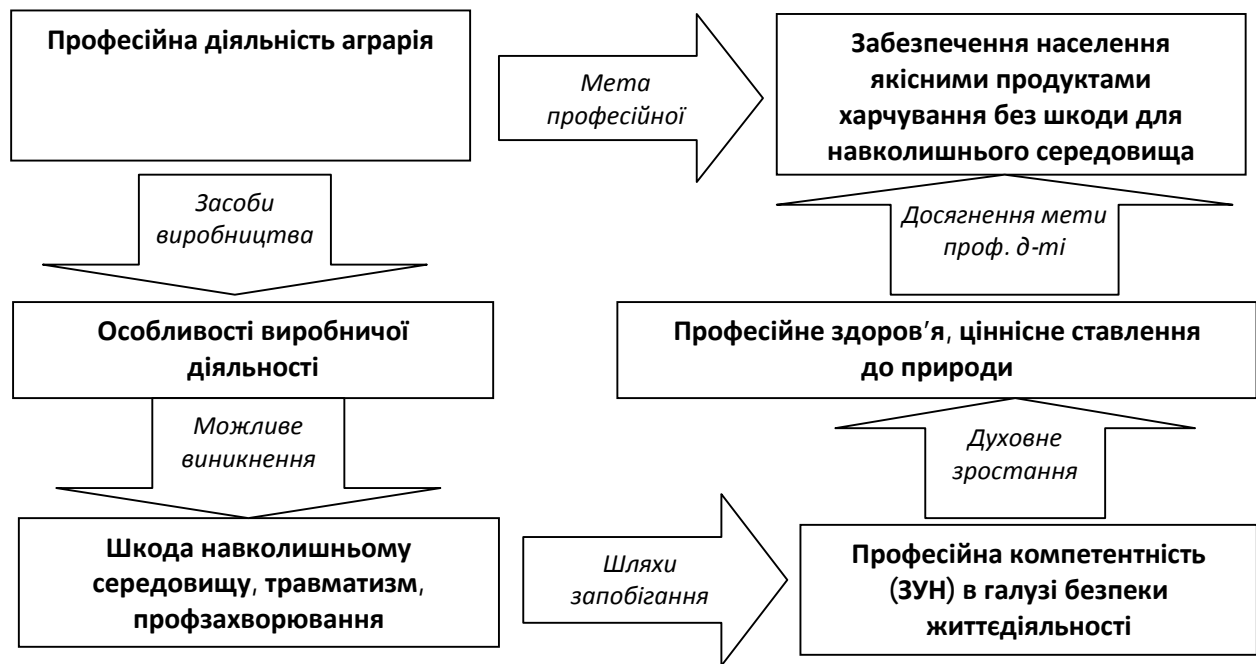

Схема 2. Безпечний шлях досягнення мети професійної діяльності аграріїв.

Висновки. Дисципліна «Безпека життєдіяльності» повинна сприяти усвідомленню, що в центрі уваги – людина, як головна цінність суспільства, та виховувати в людині гуманне, свідоме ставлення до питань особистої безпеки та безпеки оточення в усіх сферах відносин, забезпечити якісне засвоєння нового стереотипу поведінки з метою виживання в нових умовах існування. Професійно компетентний працівник здатний грамотно діяти в умовах небезпеки, зберігати як особисте життя та здоров'я, так і життя та здоров'я інших людей за умови постійного духовного самовдосконалення. Духовне самовдосконалення у свою чергу є запорукою формування екологічної свідомості, ціннісного відношення до природи. Праця аграрія, у свідомості якого сформоване ціннісне відношення до навколишнього середовища, примножує та вдосконалює надбання суспільства, держави та людства загалом, матиме естетичний відтінок, продукуватиме емоційно-почуттєві стани особистості, які накопичуватимуться в духовній сфері і призводитимуть до раціонального матеріального перетворення світу на ціннісних засадах, що перегукуються з усталеними суспільними нормами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блоки змістовних модулів з питань безпеки життєдіяльності для освітньо – кваліфікаційного рівня «бакалавр» всіх спеціальностей (змістовна частина ОКХ та ОПП) : Галузеві стандарти вищої освіти. Заплатинський та ін. – К. : НМК з БЖД НМР МОНУ, 2006. – 15 с.
2. Economic Survey of Europe. – Geneva, 1998. – P. 17 – 18.

3. Измеров Н. Ф. Роль профилактической медицины в сохранении здоровья населения / Н. Ф. Измеров Медицина труда и промышленная экология. – 2001. – № 1.– С. 1–6.
4. Концепція національного виховання студентської молоді : рішення 25.06.2009 Протокол № 7. – С. 2–4.
5. Кундиев Ю. И. Профессиональное здоровье в Украине. Эпидемиологический анализ / Ю. И. Кундиев, А. М. Нагорная. – К. : Авиценна, 2007. – 396 с.
6. Leigh J. Глобальный груз болезни и повреждения благодаря профессиональным факторам / J. Leigh, I. Macaskill, C. Corvafan et al. Офис Глобальной Переменной и Объед. Экол. Здоровья; Организации Мирового Здоровья. – Женева, 1996.
7. Murray C. Глобальный груз болезни: всесторонняя оценка смертности и неспособности от болезни, повреждения и факторы риска в 1990 и проектируемый к 2020 / С. Murray, A. Lopez. – Кембридж : Пресса Университета Гарварда, 1996. National Occupational Research Agenda Update / NIOSH, May, 1999. – P. 37.
8. Нагорна А. М. Соціально-економічні детермінанти здоров'я населення України / А. М. Нагорна // Журнал АМН України. – 2003. – № 2. – С. 325–345.
9. Стародубов В. И. Сохранение здоровья работающего населения – одна из важнейших задач здравоохранения / В. И. Стародубов // Медицина труда и промышленная экология. – 2005. – № 1. – С. 1 – 8.
10. Суценок Л. П. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини / Л. П. Суценок. – Запоріжжя : ЗДУ, 1999. – 380 с.
11. Тютюнник М. Ф. Практичні рекомендації з профілактики виробничого травматизму / М. Ф. Тютюнник, В. М. Писаренко та ін. – Полтава : ПДАА, 2002. – 50 с.
12. Устав всемирной организации здравоохранения – Женева, 1946. – С. 3.

РЕЗЮМЕ

Л. В. Чугуй. Аксиологические основы формирования содержания безопасности жизнедеятельности как превентивный проект сохранения профессионального здоровья будущих аграриев.

В статье раскрыты аксиологические основы формирования содержания безопасности жизнедеятельности как превентивного проекта сохранения профессионального здоровья будущих аграриев; выявлено, что основным и решающим фактором реализации аксиологического подхода является профессиональная компетентность, на базе которой формируется ценностное отношение к окружающей среде.

Ключевые слова: профессиональное здоровье, безопасность жизнедеятельности, профессиональная компетентность, духовность, ценностное отношение к природе, экологическое равновесие.

SUMMARY

L. Chuguy. Axiological bases of formation of the maintaining safety of ability to live as the preventive project of preserving of professional health of the future agrarians.

Axiological bases of formation of the maintaining safety of ability to live as preventive project of preservation of professional health of the future agrarians are presented in the article. The basic and decisive factor of axiological approach is professional competence on the base of which the valuable relation to environment is formed.

Key words: professional health, safety of vital functions, professional competence, spirituality, valued attitude toward nature, ecological equilibrium.